

УДК 141.3(093):78

КАРПЕНКО ОЛЕНА,

*аспірантка кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ*

ВАГНЕРІВСЬКИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ: АЛЕН БАДЬЮ VS ФІЛІП ЛАКУ-ЛАБАРТ

У статті реконструйовано імпліцитні структури критики постмодерністського розуміння музики, репрезентованої в дискурсі полеміки між Аленом Бадью та Філіпом Лаку-Лабартом щодо філософської інтерпретації музичної творчості Ріхарда Вагнера. Установлено, що А. Бадью пропонує програму подолання характерної для деконструкції політичної редукації мистецтва, що зводить останнє до побічного вияву ідеології. Негаційному концептуальному апарату деконструктивістів А. Бадью протиставляє герменевтику, що характеризується афірмативною морфологією та синтаксисом, конституйованими прагматичною структурою уроку, навчальної дії, відкритим жестом залучення.

Ключові слова: філософія музики; деконструкція; дискурс; естетика; політика; ідеологія.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Ріхард Вагнер належить до зовсім нечисельної когорти митців, які збуджують увагу кожного наступного покоління філософів. Серед тих, хто звертався до творчості німецького композитора у власних філософських розшуках, ми знаходимо мислителів, абсолютно відмінних за стилем та способом філософування - Фрідріха Ніцше, Олександра Лосева, Мартіна Гайдеггера, Теодора Адорно, Евальда Ільєнкова, Славоя Жижека та інших. Casus Wagner, започаткований Ф. Ніцше, далекий від завершення, від остаточних оцінок і суджень, розгортається в історії філософії самостійним контуром, що відображує ключові трансформації у сфері стосунків між філософією та мистецтвом і структурує певний дискурс. Цей дискурс уже має діахронічний аспект, але залишається малодослідженим в українській історико-філософській науці. Відсутність контексту змушує корегувати традиційний підхід до історико-філософської герменевтики й розпочати із синхронічного зрізу відносно нещодавнього відродження філософських дискусій щодо Р. Вагнера, ініціатором якого став відомий французький мислитель Ален Бадью. А. Бадью виступив із критикою званого деконструктивіста Філіпа Лаку-Лабарта.

Аналіз наукових досліджень. Оскільки "уроки Вагнера" А. Бадью вписує в контекст критики деконструкції, вони викликали певний резонанс у світовому філософському середовищі. Дотично до лінії А. Бадью йдуть міркування С. Жижека про вичерпаність підходів, заснованих на "негативній герменевтиці" творчості Р. Вагнера. На думку словенського філософа, А. Бадью пропонує дійсну альтернативу до двох герменевтичних ортодоксій - спеціалізованого музикознавства й вульгарного історизму.

Відомий американський дослідник Мартін Шерзінгер пропонує власне узагальнення доробку А. Бадью, виокремлюючи ключові моменти іманентної вразливості підходу французького філософа, що полягають в умовності його філософської музикології. На думку американця, тезам А. Бадью бракує музикознавчої глибини та логічної обґрунтованості [9]. Ті самі методологічні огріхи А. Бадью підмічає й голландський дослідник

Гійсван Оєнен, але згодом наголошує на актуальності пошуку шляхів переоцінки усталених підходів та кліше щодо критики творчості Р. Вагнера в широкому контексті культурної кризи в сучасному світі, на подолання якої постмодернізм виявився нездатним [8].

Треба зазначити, що ми не відшукали вітчизняних розвідок, дотичних до проблеми відродження філософської уваги до постаті Р. Вагнера. А за відсутності системного та стратегічного герменевтичного опрацювання світового філософського процесу залишаються поза увагою вітчизняних дослідників питання про новітній горизонт синтезу музики та філософування.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Узагальнена вище попередня аналітика чітко розподілена між тематичними координатами дискурсу А. Бадью - філософія, музикознавство, культурологія. Неначе в затінку цих ключових тематичних спрямувань заховалася ще одна тема, задекларована в заголовку - тема уроку. Там, де Ф. Лаку-Лабарт говорить про "фігури Вагнера", А. Бадью пропонує "уроки щодо Вагнера". Ми припускаємо наявність "педагогічного" елемента в дискурсі А. Бадью, що й постане для цього дослідження предметом історико-філософської реконструкції.

Мета статті полягає в реконструкції імпліцитних структур критики деконструкції, реалізованих у тексті А. Бадью "П'ять уроків про Вагнера".

Виклад основного матеріалу. Філософська позиція Алена Бадью визначається його дистанціюванням від сукупності концепцій, що в нашій традиції зазвичай асоціюються з постмодернізмом, на кшталт деконструкції. Зокрема, платонівський логоцентризм, що постає для Жака Дерріда та його послідовників квінтесенцією репресивного характеру європейської цивілізації, поціновується А. Бадью цілком позитивно, як необхідний атрибут певного жанру філософування. Стратегія А. Бадью є доволі цікавою, оскільки йому дійсно вдається віднайти виразно філософський підхід до подолання негативної морфології різноманітних деконструкцій, деконструкцій, негативних діалектик тощо засобами "афірмативної", спрямованої до конституювання та утвердження стилістики. А. Бадью є одним із не-

багатьох філософів, хто працює в таких не притаманних сучасності жанрах, як трактат, маніфест тощо. Поряд із систематичними трактатами на кшталт "Теорія суб'єкта" (1982), "Буття і подія" (1988), "Логіка світів" (2006) і програмними маніфестами французький філософ часто резюмує зміст власних семінарів і лекцій. Саме до останнього жанру належать "П'ять уроків про Ваґнера" (2010), де А. Бадью долучається до дискусії щодо інтерпретації творчості Ріхарда Ваґнера. Ключовими фігурантами цієї дискусії постають Ф. Лаку-Лабарт і Т. Адорно, які свого часу викривали ідеологічні імплікації ключового новатора мистецтва опери XIX століття.

Перший "урок" А. Бадью спрямовує проти тези Ф. Лаку-Лабарта про "політизацію мистецтва" як провідну стратегію у творчості Р. Ваґнера. З точки зору деконструкції, спроба композитора реактивувати елементи міфології в структурі опери завершилися не піднесенням та утвердженням універсальних смислів, що змінили б рух історії, а поверненням і відтворенням партикулярного націоналізму всередині певної політичної метафізики. Дійсно революційне подолання націоналістичного звуження історії пригнічується консервативним звеличенням партикулярного. А. Бадью погоджується з "протофашистським" прочитанням Р. Ваґнера лише як з одним із багатьох інших прочитань. Він наводить приклад постановок Ваґнерових творів П. Булезом наприкінці 1970-х, де "було представлено деміфологізованого Р. Ваґнера, поміщеного в конкретну історичну ситуацію, з оркестровкою, спрямованою на інтелектуальну аналітику, а не на емоційне збудження" [8, с. 91]. Поєднання міфу та мистецтва збільшує амбівалентність твору, напружує його іманентну структуру. Це внутрішнє напруження естетичного полотна призводить до певної мутації в його прагматичній структурі. З'являється певна слабкість твору перед його реєкцією. Міф, відірваний від ритуалу й прищеплений до форм мистецтва, завжди діє як отрута для смислової цілісності твору, що втрачає здатність відтворювати свій іманентний смисл, а відтворює структуру можливості смислу, яку потім заповнюють ті ситуативні змісти, що оточують твір.

Але ще більш позбавленими цієї здатності втримувати та відтворювати власні смислові форми є засоби самої музики, на тлі якої Р. Ваґнер будує свою музичну драму. У відповідь на таке ослаблення композитор немовби посилює прагматичний каркас інтенціональності твору підвищенням його "ефектності". Ф. Лаку-Лабарт резюмує, що саме Р. Ваґнер започаткував мистецтво масової культури: "Мистецтво афекту (суб'єктивне) повинно було стати мистецтвом ефекту. Учена музика підкорялася винайденню - абсолютно неймовірному - музики трансю" [2, с. 14]. Але цей факт лише підтверджує геніальність композитора, який спромігся передчувати "дух" епохи масового виробництва культури з її питомим на естетику тотального масштабу.

Доволі передбачувано Ф. Лаку-Лабарт не залишає без уваги дві фігури тоталізації у творчості Р. Ваґнера - проект тотального мистецтва (*Gesamtkunstwerk*) і теорію лейтмотивів. Але саме абсолютне розуміння цих тоталізацій притаманне не так Ваґнеру, як деконструктивістській реєкції, що згнічує альтернативні прочитання на користь операції ідеологічного дезавування: "Адже об'єкт цієї книги не сам Ваґнер, а тільки декілька ефектів, що він здійснив. Такий підхід заснований на припущенні, що в певний спосіб можливо досягти розуміння Ваґнера або дізнатися, що приховано за ім'ям Ваґнера, саме через ефекти його діяльності, які треба належним чином дослідити. Однак у книзі Лаку-

Лабарт робить протилежне: він прописує наперед певний образ Ваґнера на основі теорії про політику як естетизацію" [4, с. 4]. А. Бадью цілком слушно наголошує на тому, що проект тоталізації мистецтва в рамках одного жанру не можна вважати реалізованим, а лейтмотиви не можна повністю позбавляти іманентного музичного виміру, наголошуючи на їх підпорядкованості нарративу, як це робить Ф. Лаку-Лабарт. Звичайно, ключова ідея підпорядкування музики літературному ідеалу є важливим здобутком французького деконструктивіста, але діалектичне напруження між двома формами мистецтва в загальній системі культури не можна вирішити в межах індивідуальної творчості.

Треба також пам'ятати, що Ріхард Ваґнер не належить до авторів, що поцінують однозначний вжиток термінології. Як приклад можна навести доволі важливі, особливо в західноєвропейській музичній естетиці другої половини XX століття, термін "абсолютна музика", що вперше був ужитий саме Р. Ваґнером [1, с. 187]. Звісно, що композитор не є науковцем, тому й значення цієї ідіоми в Р. Ваґнера залишилося залежним від контексту. Але ці очевидні умови адекватної реконструкції змісту не витримуються, від чого й розповсюджуються метафізичні генеалогії "абсолютної музики", що постають своєрідними двійниками "критики дезавування" з боку постмодерністів.

Уроки А. Бадью спрямовані на те, щоб запропонувати читачеві шукати свого Р. Ваґнера, а разом із ним - свій власний підхід до актуального нині епосу в стилістиці фентезі. Така філософська педагогіка наполягає на іманентних вимірах естетичного буття, що засвідчує орієнтованість цієї концепції на майбутнє.

Висновки, перспективи подальших досліджень

У цьому дослідженні нам удалося виявити методологічні аспекти критики деконструктивістської лінії у ваґнерівському філософському дискурсі, розгорнутої А. Бадью. Об'єктом критики постає презумпційний характер деконструктивістського підходу до розуміння Р. Ваґнера, у якому політичний та ідеологічний контекст маркується апостеріорі й переважає іманентну естетику твору. А. Бадью засновує власну позицію саме на припущенні, що окремі "речі" - музичний твір, естетична програма, факт біографії, політична дія тощо - мають свої "іманентності", що змушує надавати їм у будь-якому дослідженні певної онтологічної автономії, хоча б у вигляді відкритості власних суджень, а не категоричних кліше. Таким чином, А. Бадью виявляє методологічну ортодоксію деконструкції, що ставить метод вищим за об'єкт дослідження. Такий постмодерністський догматичний французький філософ протиставляє педагогічну герменевтику минулого з позицій бажаного майбутнього, реалізовану саме в уроках про Р. Ваґнера, а не в метафізиці ідеологічного дезавування.

Новітнє відродження філософської уваги до постаті Р. Ваґнера корелює із широким культурним контекстом, де спостерігається піднесення епічного фентезі, де аналогії з творчістю Р. Ваґнера є очевидними, і зі станом самого філософського процесу, що переживає постмодерну кризу. У такій перспективі подальші дослідження у визначеному напрямку мають діагностувати релевантність і дієвість запропонованих А. Бадью ідей щодо місяця музичного мистецтва в сучасному світі.

Дослідження дискурсу конкретного твору А. Бадью також можна продовжити на предмет його інтерпретації негативної діалектики Т. Адорно. В онтологічному ключі треба дослідити розгортання теми часу й музики в думці французького філософа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вагнер Р. Избранные работы / Рихард Вагнер ; [пер. с нем. И. Татариновой и др.]. - М. : Искусство, 1978. - 695 с.
2. Лаку-Лабарт Ф. Musicaficta (Фигуры Вагнера) / Ф. Лаку-Лабарт ; [пер. с франц. В. Е. Лапицкого]. - СПб. : Аксиома, Азбука, 1999. - 224 с.
3. Adorno Th. In search of Wagner / Theodore W. Adorno ; [tr. by Rodney Livingstone]. - London : Verso, 2005. - 148 p.
4. Badiou A. Five lessons on Wagner / Alain Badiou ; [tr. by S. Spitzer]. - London : Verso, 2010. - 256 p.
5. Cachopo J. P. The case of Wagner against the grain: the disagreement between Nietzsche and Adorno, and its relevance today / J. P. Cachopo // Parrhesia. - 2014. - Number 19. - P. 36-50.
6. Kane B. Badiou's Wagner: Variations on the Generic / Brian Kane // The Opera Quarterly. - 2013. - № 3-4 (Vol. 29). - P. 349-354. doi: 10.1093/oq/kbt030
7. Lee Sh. 'Alles, was ist, endet:' On dramatic text, absolute

music, Adorno, and Wagner's Ring / Sh. D. Lee // University of Toronto Quarterly. - 2010. - Vol. 79, Num. 3. - P. 922-940. doi: 10.3138/utq.79.3.922

8. Oenen van G. Wagner's case re-opened / Gijs van Oenen // Krisis: Journal for contemporary philosophy. - 2012. - Issue 1. - Pp. 90-93.

9. Scherzinger M. Wagner redux: Badiou on music for the future / Martin Scherzinger // Contemporary Music Review. - 2012. - Vol. 31, Nos. 5-6. - P. 461-485. doi: 10.1080/07494467.2012.759416

10. Vaki F. Adorno and Badiou on "the case of Wagner:" a new experience of time? / Fotini Vaki // Time theories and music conference: proceedings. - Corfu : Ionian University, 2013. - P. 1-9.

11. Zizek S. Afterword: Wagner, anti-Semitism and 'German ideology' / Slavoj Zizek // Badiou A. Five lessons on Wagner / A. Badiou. - London : Verso, 2010. - P. 162-225.

12. Zizek S. The politics of redemption or, why Richard Wagner is worth saving / Slavoj Zizek // Lacan: the silent partners. - London : Verso, 2006. - P. 231-269.

Карпенко Елена,

*аспирантка кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбасського державного педагогічного університету, г. Славянск*

ВАГНЕРОВСКИЙ ДИСКУРС СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ: АЛЕН БАДЬЮ vs ФИЛИПП ЛАКУ-ЛАБАРТ

В статье реконструированы имплицитные структуры критики постмодернистского понимания музыки, выраженной в дискурсе полемики между Аленом Бадью и Филиппом Лаку-Лабартом вокруг философской интерпретации музыкального творчества Рихарда Вагнера. Установлено, что А. Бадью предлагает программу преодоления характерной для деконструкции политической редукции искусства, которая сводит последнее к побочному проявлению идеологии. Негативному концептуальному аппарату деконструктивистов А. Бадью противопоставляет герменевтику с характерной аффирмативной морфологией и синтаксисом, конституированных прагматичной структурой урока, учебного действия, открытым жестом причастия.

Ключевые слова: философия музыки; деконструкция; дискурс; эстетика; политика; идеология.

Karpenko Olena,

*postgraduate student of the Philosophy, Socio-political and Legal Sciences Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk*

WAGNER DISCOURSE OF CONTEMPORARY PHILOSOPHY: ALAIN BADIOU vs PHILIP LACOU-LABARTHE

The article focuses on reconstructing the structures of implicit criticism on postmodern understanding of music, found within the discourse of a dispute between Alain Badiou and Philip Lacou-Labarthe concerning philosophical interpretation of Richard Wagner's musical works. It was revealed that A. Badiou proposes a program to overcome the characteristic deconstructivist reduction of art to politics that brings the former to another by-product of ideology. Negative conceptual apparatus of deconstruction is opposed by A. Badiou with a hermeneutics, characterized by affirmative morphology and syntax constituted onto the pragmatics of a lesson, teaching action, open gesture of involvement.

Badiou's approach marks a good possibility of overcoming the methodological and ideological deadlock of postmodernity. This new wave of philosophical debates around Richard Wagner responds to the revival of grand epical genres in mass culture. Consequently a new dialectical thinking must be taught in order to continue the tradition of critical approach to culture. This is the key implication of A. Badiou's lessons on how it is possible to rethink the works of art and historically determined approaches to understanding them besides the clichés of the recent postmodernist legacy. Although Badiou's critique itself can be seen as a kind of postmodernist interpreting technique, the French philosopher manages to escape the overt radicalism of postmodernist claims against Wagner by means of true radicality of affirmative interpretation inspired not by suspicion of a concealed truth but rather a commitment to a truth to come.

Keywords: philosophy of music; deconstruction; discourse; aesthetics; politics; ideology.

REFERENCES

1. Wagner R. (1978), Selected works, Iskustvo, Moscow, 695 p. (rus).
2. Lacou-Labarthe Ph. Musicaficta: Figures of Wagner, Axioma, Saint-Peterburg, 1999, 224 p. (rus).
3. Adorno Th. (2005), In search of Wagner, Verso, London, 148 p. (eng).
4. Badiou A. (2010), Five lessons on Wagner, Verso, London, 256 p. (eng).
5. Cachopo J. P. (2014), The case of Wagner against the grain: the disagreement between Nietzsche and Adorno, and its relevance today, Parrhesia, Number 19, 36-50 pp. (eng).

6. Kane B. (2013), Badiou's Wagner: Variations on the Generic, *The Opera Quarterly*, № 3-4 (Vol. 29), p. 349-354 (eng). doi: 10.1093/oq/kbt030
7. Lee Sh. (2010), 'Alles, was ist, endet.' On dramatic text, absolute music, Adorno, and Wagner's Ring, *University of Toronto Quarterly*, Volume 79, Number 3, 922-940 pp. (eng). doi: 10.3138/utq.79.3.922
8. Oenen van G. (2012). Wagner's case re-opened, *Krisis: Journal for contemporary philosophy*, Issue 1, 90-93 pp. (eng).
9. Scherzinger M. (2012), Wagner redux: Badiou on music for the future, *Contemporary Music Review*, Vol. 31, Nos. 5-6, pp. 461-485 (eng). doi: 10.1080/07494467.2012.759416
10. Vaki F. (2013), Adorno and Badiou on "the case of Wagner:" a new experience of time?, in: *Time theories and music conference: proceedings*, Ionian University, Corfu, 1-9 pp. (eng).
11. Zizek S (2010), Afterword: Wagner, anti-Semitism and 'German ideology', in: Badiou A. *Five lessons on Wagner*, Verso, London, 162-225 pp. (eng).
12. Zizek S. (2006) The politics of redemption, or, why Richard Wagner is worth saving, in: *Lacan: the silent partners*, Verso, London, 231-269 pp. (eng).

© Карпенко Олена

Надійшла до редакції 15.06.2016

УДК 316.276+510.643

РАЙХЕРТ КОСТЯНТИН,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ГІПОТЕЗА МОВИ МИСЛЕННЯ ДЖ. ФОДОРА Й ЕПІСТЕМІЧНА ЛОГІКА

У статті обґрунтовується теза про схожість між гіпотезою мови мислення Дж. Фодора й епістемічною модальною логікою. Указуються такі спільні риси мови мислення Дж. Фодора й епістемічної логіки, як зацікавленість модальностями (знання, віра, сподівання тощо) та пропозиційними установками як відношеннями. Висловлюється думка про те, що мова мислення Дж. Фодора за певної доробки може цілком бути побудована як різновид епістемічної логіки.

Ключові слова: гіпотеза мови мислення; епістемічна логіка; модальна логіка; пропозиційні установки; відношення.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Американський філософ-когнітивіст Джері Фодор у 1975 році запропонував гіпотезу мови мислення (*the Language of Thought hypothesis*). Дж. Фодор намагався реалізувати дві мети. Перша мета полягала в тому, щоб «відновити» існуючу народну психологію свідомості, засновану на здоровому глузді (в оригіналі *the common-sense folk psychology of the mind*), щоб вона відповідала сучасним на той час результатам когнітивних наук і наук, що вивчають поведінку. Сутність цієї психології зводиться до уявлення про те, що люди вірять у речі та бажають речі, чого достатньо для пояснення людської поведінки [9]. Друга мета полягала в тому, щоб надати натуралістичне пояснення тому, як мислення насправді можливе та як люди можуть обґрунтувати раціональність мислення з цього боку [9; 10].

Гіпотеза мови мислення Дж. Фодора має безпосереднє відношення до когнітивної психології та низки дисциплін, які прилягають до неї (філософія психології, експериментальна психологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, нейронауки, теорія штучного інтелекту, філософія свідомості й аналітична філософія тощо).

Через це захист і критика цієї гіпотези здійснюються в межах наведених вище дисциплін. Так, гіпотеза мови мислення має таких прибічників як, наприклад, Стивен Пінкер [20, pp. 55-82], Джозеф Лівайн [17], Стивен Лоренс і Ерік Марґоліс [16], Джон Ноулз [15], Джордж Рей [21] і таких противників як, наприклад, Деніел Деннет [6; 7], Браян Лоар [19], Патриція Сміт Черчленд і Пол М. Черчленд [22], Девід Бреддон-Мітчелл і Дж. Фітцпатрік [4], Девід Льюїс [18], Марк Джонсон [13; 14].

Проте слід наголосити, що ані прибічники, ані противники гіпотези мови мислення не намагалися подивитися на неї в контексті її можливого взаємозв'язку із сучасною логікою. Для нас видається очевидною схожість між гіпотезою мови мислення Дж. Фодора та епістемічною логікою. Саме розкриття цієї схожості зі зважанням на можливі відмінності є метою дослідження.

Виклад основного матеріалу. Гіпотеза мови мислення є емпіричним твердженням про природу думки та мислення. Згідно з цією гіпотезою, думка та мислення творяться у психічній мові (в оригіналі *mental language*), яку Дж. Фодор також називає «менталізом». Ця психічна мова є вродженою символічною системою,